
Kovács katáng Ferenc**Svalbardi séta****Az id jós**

Kinéz az ember az ablakon át, egyenest fel az égre. Ahogy sok-sok éven keresztül a Nagyalföld északkeleti csücskében a nagyapjától látta. Napszitta arcát feltárta az égnek s kalapja alól kémlelt a magasba. Aztán megmondta, meg bizony, hogy milyen idő lesz! S ha a jótékony emlékezet nem torzít nagyot, általában igaza lett.

Itt szürke minden, álmos, vacogtató, egyhangú és lusta. Nincs havat ígérő átfújt gomolyfelhő, nincsen felszakadozó, időnként napsütéssel kecségető báránypamacs. Az ember szeme az útra téved. Két szánhúzó kutya pattanásig feszült lendülettel húz pórázvégen egy vattakabátba burkolózott korán kelőt. Lábán vattabéléses, magas szárú hótaposó. Sínadrágja dupla falú, steppelt. Expedícióra készült ruhadarabok. Símaszk, füles sapka, hosszú szárú kesztyű.

Az ember automatikusan a hőmérőre pillant, a már eltávolodott hármast fogat felszereléséből ítélve legalább mínusz húsz fok lehet odakint. Elkerekedik a szeme, csupán mínusz hat. Elbizonytalanodik, halvány mosoly villan a szája sarkában. Felsőhajt. Adjuk meg a tiszteletet az október eleji télnek! Vékony gyapjú alsóneműt, kord nadrágot, trikót, gyapjú mellényt és pulóvert húz magára. Közepesen vastag puffdzsekiben kilép az utcára. Seholy lélek. Tükörsima, jeges út. Ha szórtak is az éjjel, a maradék zúzalékkövet árokba söpörte a szél. A láthatatlan szél. Nem süvít, nem csapkod. Csak előtör a semmiből. Seholy egy fa, egy megtéphető zászló, ünnepet búcsúztató pántlika, üdvözlő felirat. A télies, de könnyű cipőben nekifutás nélkül lehet csúszkálni az enyhe lejtőn. Széttárt karral, vitorlányi kabátfelülettel gyorsul a lejtmenet.

Röpülni volna jó

Már berogyasztott térdrel kell egyensúlyozni, mint a műlesiklóknak. Utoljára – mikor is? – 1962 szénszünetes nagy telén, az Epreskert homokgödrében, a fellocsolt, tükörjeges gyaloglejtáró meredekén. Állva vagy guggolva, vasalt bakancsban. Mint a villám. Alant egymás hegyén-hátán. Kicsi csomó nagyot kíván. Azért az nem volt valami jó. Alul, a hóba harapva, összeszorított ököllel kivárni a végét...

Havazik. Vízszintes síkokban lebhenő fehér túll lepel. Végre megmutatkozik a szél! Ereje egyre nő, fékezni kellene, főleg a kanyarok előtt. Egy udvariatlan szélloket árokba dönti az embert, mókás kapálózás után olyan, mintha porcukorban forgatták volna meg; gyerekkorból földerengő ember formájú pálcikás nyalóka.

Elszórtan szürkére, vörösre, mustársárgára festett kétszintes faházak. Amolyan ideiglenes munkabarakk-szerűségek. Függönytelen kis ablakok. Csak a fjordra néző homlokzatokon csillog a padlótól plafonig nyújtózó panorámaüveg-felület. Védelmében cseresep növények, olvasólámpák, kényelmes fotelek.

A bejáratok körül motoros szánok. Amerre a szem ellát, mindenütt. S ott lent egy összefüggő épülecsoport, szabályosnak tűnő utca, két oldalán szerényen hirdetett üzletek. S egészen lent, a fjord partján egy tájba olvadó, mégis szembetűnő épületegyüttes, a világ legészakibb egyeteme.

Mint a tudományos-fantasztikus regényekben

Az ember belép az egyetem előterébe. Csapzott, mint egy ázott veréb. Ormótlan lábbelik, cipőfüzők mellől kíváncsi, cinkosan összehunyorgó szemek fürkészik a jövevényt. Külföldi, száll fel száz pár bakancs mellől a lesújtó ítélet. Egy balfácán idegen, aki vagy nem készült fel az ország földrajzából, vagy az a nagyokos-fajta, aki felnéz az égre, és megmondja...

Itt mindenki gypajúzokniban vagy filcpapucsban, könnyű gypajútrikóban libben ki a vetkőztető, cipőtlenítő zsilipből. Az idegen vékony zokniban, rossz előérzettel közelít a leginkább egy űrhajó vezénylőterméhez hasonlítható portához. Innen irányítják kiokosított számítógépek az épületkomplexum fűtését, optimális belső világítását, szellőzését, az épület lábazata alá és oldalfalaira szerelt terelőlemezeket, amelyek a hűtőlevegőt, vagy éppen ellenkezőleg, a meleg áramlatokat terelik egybe. Fűtött padló mindenütt, még a római Fórum szerepét betöltő, óriáskandalló körötti étkezdében is. Hatalmas üvegfelületek, kívül-belül láthatatlan fóliával védve. Bentről a meleg infrasugarakat nem engedik szökni, kívülről a káros ultrasugarak támadását verik vissza. Az irodákon csupaüveg ajtó, meghökkeníti az embert, a homlok ráncokba ugrik, de megnyugtatják, itt a sötétség és a magány ellen védekeznek így. Az Arktisz biológiáját, földrajzát, földtanát és légkörének fizikai jelenségeit kutatják. Évente mintegy négyszáz diák és száz, százötven kutató tölt itt hosszabb, rövidebb időt.

Az egyetemmel egy fedél alatt van a Svalbard Múzeum. A Spitzbergák szigetcsoport életét mutatja be az 1600-as évektől napjainkig. A bálnavadászat virágkorát s a ma megélhetését szolgáló húzóágazatokat: a szénbányászatot, a turizmust és a kutatást. Az Európa Tanács 2008-ban az év múzeumává választotta. A vándordíj, Juan Miró ötven centis absztrakt nőszobra közvetlenül a bejárat melletti vitrinbe zárva áll. Legendás útja Strasbourgból idáig, színes történetekkel fűszerezve, a társasági összefüggések kedvenc témája.

A diaráma jellegű tárgy- és életképbemutató szemképrázató. Legújabb szerzeményük a régóta várt, kitömött jegesmedve. Másfél méterre közelített meg egy kutatócsoportot, és ezért már az itteni szigorú állat- és természetvédelmi törvények ellenére is golyó járt. Ötven mázsás, hét éves hím volt.

A sarokban minikönyvtár, a földön puha rénszarvasbőrök, párnák. Kéjes nyújtózkodás közben elkalandozik a szem a fjord feletti havas csúcson. De jaj, hirtelen a fönn gomolygó felhőkbe szédül a tekintet, és lassan dőlni kezd ránk a hatalmas, ferde üvegfal. Körül egyesek szunyókálnak, mások olvasgatnak, az ember kénytelen *egyedül* – egy feltételezett fix pontra koncentrálni – egyensúlyban tartani ezt a panorámaszobát. Ha tízig számol, s nem hull nagy robajjal üvegszilánkjaira ez a csodálatos mesevár, akkor megtartóztatja magát az esti desszertnassolástól...

Az Úr az házában

Az ember kilép az utcára, forog körülötte a világ, áll a hóföregtetgen, sapkája, sálja, meleg kesztyűje a szállodaszobában. Társai közül néhányan taxiért kiáltanak. De a nyakasabbja gyalog baktat fel a lutheránus templomig. A hosszú hajú, pocakosodó, rocker formájú lelkész kitörő örömmel üdvözöli a népes – alkalmi – gyülekeze-

tet. Épp' hetvenöt éves a templom, messze földről összegyűltek a korábban itt szolgált egyházi, világi szolgálók. Lampionok, konfetti, apró mécsesek fényesítik a sötétbe hajló délutánt. Ifjúsági program lesz, színjátszók, kórus, vetélkedő s az elmaradhatatlan krumpplángosba bugyolált virsli.

A főváros kétezer lakójának mintegy fele gyermek. Három óvoda, közös alsó- és felsőtagozatos iskola, ifjúsági ház s ez a gyülekezeti terem fogja össze őket. Felsőbb tanulmányaikat a rendszeres napi repülőjárat másik végpontján, Tromsøben folytatják.

Az ablakból egy bezárt bánya lejárata látható. Német repülőgépbomba lobbantotta lángra, s több mint húsz évig égett benne a szén. A templomot viszont egy fjordban állomásozó hajó lövedéke találta el. Az egyetlen, amelyet az ellenséges csatahajó a szárazföld felé lőtt. A kézi fejtés csak az 1990-es években szűnt meg. Még a hatvan centis réteget is kiaknázták, ahol a bányászok hason fekve, sűrített levegővel működtetett fűrókkal vájták magukat előre. Azóta csak gépesített fejtés folyik, az sem sokáig, nem gazdaságos a szénbányászat, a hetes akna bezárás előtt áll.

Noé bárkája

Hősiesen áll az ember a tűhegyes hókristályok keresztüzében. Hófajdok csipkedik a szélfúvástól kiszabadult kórószerű növényzetet. A madarak szinte beolvadnak a világos tájba. De nicsak, milyen közel merészkednek! Teszünk pár óvatos lépést, arrébb tipegnek. Egyszer csak felriadnak. Mintha óriás hűtőgép aggregátora zendített volna rá. Telitalálat! Valami olyasféle, szellőző- és hűtőberendezés gépháza rejtőzik egy jelentéktelennek álcázott betonbejárat mellett. Tudván, mi rejtőzik mögötte, azt hinné az ember, hogy elektromos drótkerítés, katonaság, véredek őrzik a területet. De nem, bárki megközelítheti a közönséges vasajtóval lezárt, nagyobbacska borpincelejáróhoz hasonlítható építményt. Az ajtón túl annál rafináltabb biztonsági berendezések, többszörös nyomvonalú, félköríves bástyák védik a raktártermeket. Egy kívülről ható, nagy erejű atomrobbanás is elhalna a megerősített betonkonstrukción, s a Richter skála szerinti 6,4-es fokozatú földrengésnek is ellen kell állnia. Van is mit védeni. Ez itt a modern Noé bárkája!

Legelőször 1980-ban vetették fel, hogy vetőmagvilágbankot kellene alapítani a Földkerekség haszonnövényeinek magjaiból. Volt és van számtalan hasonló világszerte, de egyik sem teljes körű gyűjtés eredménye, és az alkalmatlan feltételek, háborúk, katasztrófák következményeként sok megsemmisült. Legutóbb Afganisztánban, értelmetlen pusztításban.

Svalbard ideális hely a gyűjtemény számára. Távolságától, forrongó világ epicentrumától, stabil éghajlati körülmények: mélyen a hegy gyomrában, az örök jég birodalmában üzemhiba esetén sem emelkedik a hőmérséklet a kritikus mínusz negyhat Celsius fok fölé (permafrost). A három pánccélteremben hűtőegységek biztosítják az optimális mínusz tizennyolc fokot. A működtetést örök időkre a norvég állam vállalta magára, de a magállomány a beszolgáltató országok tulajdona marad, s csak katasztrófa esetén vételezhetnek a termelés újraindításához szükséges mennyiségű vetőmagot. A 2008. februári nyitás óta tervszerűen, folyamatosan végzik a feltöltést. Teljes üzemben négy és fél millió féle magot fognak itt tárolni; a szükségletek szerint

frissítve, cserélve az állományt. Százhusz méterre a tengerszint felett még a globális felmelegedés okozta tengerszint-emelkedés sem veszélyezteti a komplexumot.

Ilyen zseniális létesítményből csak emelkedett hangulatban távozhat az ember. Lelkét valami fennsőbb hatalom tölti be, Isten tenyerén képzei magát, ugyan nagyon, nagyon messze az egyik, s még messzebb a másik otthonától, de közel az északi sarkhoz, közel a csillagokhoz.

Az otthon melege

Mint mindenütt másutt, itt is apróságokra, kis örömökre, piciny szolgálatokra épül a világ. Egy szél döngötte, vattakabátos kismama küszködik az emelkedőn babakocsit tolvá. Tükörjég csillog, amerre a szem ellát. Veszett szél, hó cibálja. Kezében degeszre tömött Coop-bevásárlószatyor. Csöppet sem csodálkozik, amikor segítség ajánlkozik. Jutalmul az idegen viheti be a lakásba a bundásákba rejtett kincset. Nincs pardon, le kell tornászni a cipőt. Közben a mama lehorgonyozza a négykerekűt, mint viharos tengeren a csónakot szokás. Kávé és sütemény a nappaliban, a baba mélyen alszik. Az olasz ülőgarnitúra nemrég érkezett Tromsøből a heti rendszerességgel közlekedő teherhajón. A falakon modern képnymatok. Nem IKEA-ból, nem is lakberendezési boltokból valók, hanem galériában, kiállításon vásároltak. Halvány pasztell színek. Gyertyák, mécsesek, apró világítótestek. Csak két éve jöttek át a szárazföldről, s mint itt szinte mindenki, szolgálati lakást kaptak. Csak annyi munkavállaló jöhet, amennyi lakóhely van. Talán addig maradnak, amíg a gyerek az alsó iskoláit végzi. Az adó húsz százalék alatt van. Igaz, minden élelmiszer drágább, de egyébként meg nincs mire költeni. Takarékoskodnak. Imádják a nyugalmat, az érintetlen természetet. A tengeralatti száloptikás kábel jó telefon- és internetkapcsolatot biztosít az anyaországgal, Norvégiával. Kényelem, biztonság... itt elneveti magát. A segítséget csak azért fogadta el, mert beszélgetni, kávézni akart valakivel. Ritkán látni az utcán "ilyen karcsú, divatosan öltözött, vékonycipős idegent". A gyerekkel nehéz társaságba járni. Párja egy expedíció vezetője, a szomszédos szigeteket járják. Csónakkal, kutyaszánnal. Igen, sátorban alszanak, de időnként csak hálózsákban. A sarki róka, s a medve, ha nem túl éhes, nem megy emberközelbe. De van fegyverük. Puska és pisztoly. Kötelező. Naponta rádiótelefonoznak. Nemrég beszélgettek, éppen táborot vert a csapat, spirituszlángon konzervet melegítenek. A padló itt is fűtött, megszárad a zokni, akár távozhatna is a csodabogár idegen. De minden olyan otthonos, halványfényű, kávé- és csecsmőszagú, marasztaló. Pedig ideiglenes otthon, a bútorok egy részét a korábbi lakóktól örökölték. A hótaposó csizmákat is. Egyelőre nincs motoros szánjuk. Taxit hívnak, ha nagyon-nagyon-nagyon muszáj.

Spitzbergák

Az ember kilép az utcára, mély levegőt vesz, nyeli a kavargó havat, s körben a hegyeket szemléli. Mennyi csúcs, mennyi forma! Mégis emberléptékű. A főváros körül nem találni hatszáz méternél magasabbakat. A kiálló szirteken nagytakarítást végzett a délelőtti, orkánszerű szél. Amerre a szem ellát, ék alakú póznák futnak a hegyoldalakon. A használaton kívül helyezett csillesorok tartóoszlopai. Teherautókkal váltották ki a végtelenített szállítósort. A benzin ára időközben ugrásszerűen meg-

nőtt, az utak ítéletidőben járhatatlanok. Szívesen visszatérnének a hagyományos csillesorhoz, de már késő.

Az 1965 előtti állapotokat, műtárgyakat, épületeket, de még az ipari hulladékot is kultúrtörténeti műemlékké nyilvánították. A rozsdás vashordókat nem hogy eltüntetni, de elmozdítani sem szabad. Az égbe meredő tartószlopoknak is a helyükön kell maradniuk, amíg csak ellen tudnak állni a viharoknak, korhadásnak.

Besötétedett, csillagtalán, holdtalan az este. Az utakat zúzalékszórógép járja, némileg megkönnyítve a gyalogos közlekedést. Hótorlaszok ugyan nincsenek, a túristabusz mégis szinte lépésben halad a Vadonközpont felé. Jó darabon így is gyalog kell botorkálni a szuroksötétben. Nyolcszögalapú jurta. Ajtaja kitárul, olajlámák fénye terül szőnyegként az érkezők lába elé. Fapalló vezet a bejáratig. Az öles gerendákat fedő deszkalapborítás imponálóan jól állja a szél s a hideg támadását. Odabent gázsugárzó ontja ránk tűzét. A fal mentén szarvasbőrrel leterített lócák, a belső körön fáröngők. Az asztalokon olajlámpa. A tíz, tizenöt méter átmérőjű jurta közepén a derékmagasságú, kör alakú pult mögött nyílt láncon szarvasgulyás fő. A korábbi tulajdonosok a Kanári szigeteken töltik nyugdíjas napjaikat. A már itt, Svalbardon született lányuk vette át a házigazda szerepét. Vetítéses, nagymesélős vacsorákat szervez. Napközben túrákra viszi a kalandra éhes túristákat. Nyáron kerekas, télen talpas kutyaszánon. Nyolcvan kutyájuk van. Etenni, gondozni, futtatni mindig akad önkéntes, kalandról álmodozó ifjú a világ legkülönbözőbb pontjairól. Kosztért, kvártélyért. Most éppen egy indiai és egy holland fiatalember érkezett. A felszolgálásnál egy brazil lány segítkezik. Együtt esznek, isznak a vendégekkel, éjjelbe nyúlóan mesélik fantasztikus történeteiket. A népszáj szerint a főváros, Longyerbyen kocsmáit kalandban, túlélésben világbajnok Hány Jánosok népesítik be. Utolsó cseppig elfogy a leves, a jurtában megszorult füst és meleg elnehezíti a szemhéjakat. Távozóban még eldicsekszenek, mutogatják a biogazdasággá minősített telepet, ahol sem vezetékes víz, sem áram, sem aszfaltút nincs. Csak a nők használhatják a fedett biovévét, a férfiak szélmentén, egymástól kartávolságra, danolászva...

Rettentően keményen dolgoznak a minősítés megtartásáért, szűrőpróbaszerű az ellenőrzés, szigorúak a szabályok, mégsem jut eszükbe, hogy valahol kiskaput keressenek. Természet- és törvénytisztelők.

Van visszaút

Maradék idejében ajándékra vadászik az ember. A boltok bejáratánál is illik lenni az utcai cipőt. Vagy adnak papucsot, vagy előhalássza az ember a saját kis vietnámi strandpapucsát, s pironkodhat miatta. A célnak ugyan megfelel, csak éppen neveltséges. A boltok választéka pont olyan, mint bárhol a nyugati világban. Csak magasabbak az árak. Ami olcsóbb, az viszont káros is: a dohány és a szesz. Talán kicsit több a gyapjúholmi, és vastagabbak a tollzsekik. A plüss jegesmact, a kulcskarikát, a matricás kávésbögrét, a füles sapkát Kínában gyártják. Helyi ismertetőfüzetre, képeslapokra vadászunk.

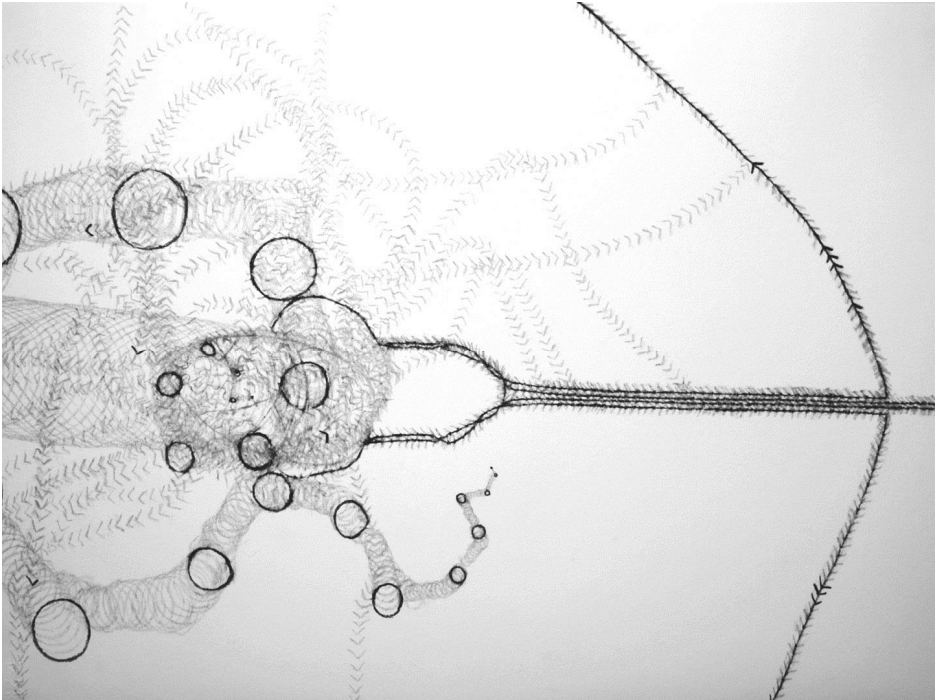
Pukkadásig megtelt a szárazföldre tartó repülő. Az ingázók és a vasárnapi gyerekek hosszú hétvégére mennek. Utóbbiak nyakában tarisznya, benne útiokmány, kívánságlista, mobil. A sztyuvik külön díjért leadják őket a célállomáson. Mennyi

bánatos ifjú szem! Többnyire elvált szülők gyermekei. Még hogy jobb nekik, mert két családjuk is lett. ...

Alacsonyan, felhők alatt szállunk. A pilóta idegenvezetőként meséli, hogy mire érdemes figyelni. A látvány érdekében megbillenti a gépet, többször is. Mintha egy szimulátorban, háromdimenziós virtuális tájban lennénk. De ez nagyon is valós, a szárny csücske szinte érinti a hegyeket, alatt gleccser, odébb a Barent-tenger kékje. Végül a felhők felett a nap. Ami tavaszig egyáltalán nem jut a Spitzbergákon lakóknak. Viszont övük az északi fény, a szikrázó hómező, s a hegyekből leereszkedő éhes jegesmedvék izgató közelsége.

A bátor utazó

Az ember lefagyasztja az érzelmeit, nyugalmat erőltet magára, s többször elismétli, hogy nem-nem-nem! Svalbardon nem tudna élni! Könnyen elhiszik neki, bár nincs a homlokára írva, hogy nem csak az arcába mart bele a jég, hanem a szívébe is, mintha a halál fagyos marka szorongatná. ...

Tóth Kati grafikája